

## TEKNOLOJİ İNSANİ AMAÇLAR İÇİN BİR ARAÇTIR\*

Doğan ÖZLEM\*\*

### ÖZET

Bu yazıda, *teknik* ve *teknoloji* terimlerinin farklı anlamları açıklanmakta ve teknoloji; bir kültür fenomeni olarak , ekonomi, bilim, politika, vb gibi başka kültür fenomenleri ile ilişkileri bakımından incelenmektedir.

Ayrıca, teknolojinin tek başına bağımsız bir değişken olmayıp, tam tersine gittikçe ve sadece bazı politik ve ideolojik tercihler ve amaçların aracı haline geldiği de savunulmaktadır.

**Anahtar Kelimeler: Teknik, teknoloji-Kültür -Politika-Amaçlar-Bilim.**

## TECHNOLOGY IS THE INSTRUMENT FOR HUMAN ENDS

### ABSTRACT

In this paper the different meanings of the terms *technic* and *technology* are elucidated, and technology as a cultural phenomenon is investigated in relation to other cultural phenomenon such as economy, science, politics and so on.

It is also argued that technology is not just an independent variable, on the contrary it can become functional only within certain political and ideological preferences and goals.

**Key Words: Technic, technology-Culture-Politics-Aims-Science.**

### Giriş

Sakarya bölgesi sanayicilerinin girişimiyle kurulan Sakarya Kalite Derneği'nin düzenlemiş olduğu bu sempozyumla, bildiğim kadarıyla, sanayicilerle felsefeciler ülkemizde ilk kez bir toplantıda bir araya gelmiş oluyorlar. Batılı ülkelerde birbiriyle ilgisizmiş gibi görünen alanların insanlarını bir araya getiren toplantıların hep varolduğu ve hele son zamanlarda giderek sıklaştığı, bilinen bir husustur. Bu sempozyumun bu türlü toplantıların ülkemizde de yaygınlaşma bakımından örnek oluşturmasını diliyorum.

Bununla birlikte, bu türlü toplantılarda, değişik kesimlerden ve meslek gruplarından insanların birbirlerini anlamalarında belli güçlükler vardır. Bu güçlüklerin başında, herkesin kendi meslek dilini veya jargonunu kullanmasından kaynaklanan anlaşmazlıklar ve hattâ gitgide birbirini anlamamalar gelir. Ben bu bildirimde, bu gibi güçlükleri asgariye indirmek amacıyla, bir felsefeci olarak, kendi alanımın terminolojisine ve jargonuna, zorunlu olmadıkça başvurmadım.

---

\* Sakarya Kalite Derneği tarafından 07-08 Haziran 2001'de Bolu Abant Otel'de düzenlenen II. *Teknoloji, Kalite ve Üretim Sistemleri* konulu sempozyumda bildiri olarak sunulmuş olan bu metin, ilk kez burada yayımlanmaktadır.

\*\* Prof.Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

## 1. "Teknik" Üstüne

"Teknik" teriminin Grekçe özgün şekli olan "techne" sözcüğü iki anlamlıdır: 1. Bir nesnenin üretilmesi veya bir amaca ulaşılması için gerekli olan ilkelerin bilgisi, 2. bu bilgiler ışığında üretilecek nesne veya ulaşılacak amaç için başvurulan yöntem, beceri ve el yatkınlıklarının tümü. Her iki anlamı içerecek şekilde, "teknik"i; doğada varolan nesnelere insanî/toplumsal yaşamda kullanım değeri olan araç ve gereçlere dönüştürme faaliyeti ve bu faaliyet sırasında belli bir plana göre yönlendirilmiş beceriler ve başvurulan yöntemler topluluğu olarak da tanımlamak mümkündür.

Bu tanımlarına göre teknik, insanın yapay yoldan ve belli bir amaç veya plana göre doğada rastlanmayan nesnelere yaratma yetisi olarak kendisini gösterir. Teknik yoluyla üretilen nesnelere yani teknik nesnelere, doğada kendiliğinden bulunan veya meydana çıkan nesnelere, insan tarafından yaratılmış olmaları yönünden ayrılırlar. Grekler, hem doğal hem insan eliyle meydana gelme ve getirilme sürecine *poiesis* (yaratma) derlerdi. Bu durumda *techne* (teknik), insanın maddeye kendine göre biçim vermesi şeklinde beliren bir *poiesis*, bir yaratma faaliyeti olarak görülmüştür. Şüphesiz ki, teknik, öncelikle, insanın kendi doğal eksikliklerini giderme ihtiyacının bir ürünü olmuştur. Diğer canlılara göre doğal donanımı zayıf olan insan, bu açığı kapatmak üzere âletler yapmak, yapılan âletler yardımıyla barınaklar inşa etmek, giyinmek, araç ve gereç kullanarak avlanmak, tarım yapmak vd. zorunda kalmıştır. Ne var ki tüm teknik nesnelere eksikliklerimizi gidermek amacıyla üretilmiş de değildirler. İnsan, doğadan gelen açığı kapatmak için teknik nesnelere üretmedeki zorunluluğun ötesine geçmeyi bilmiş, bu kez refah ve konfor için de teknik nesnelere üretmeye geçmiştir. Açıktır ki, teknik nesne, ister zorunlulukların üstesinden gelmek ister daha fazla refah ve konfor sağlamak için üretilmiş olsun, en nihayet, kullanım amaçlı nesnedir.

Tekniğin, bir taş parçasına bir kulp bağlayarak onu balta veya çekiç olarak kullanan taş devri insanından beri hep varolan bir fenomen olduğu açıktır. İnsanı nitelendirmekte kullanılan iki nitelik, *homo sapiens* (düşünen, akıl sahibi insan) ile *homo faber* (âlet yapan, teknik ortaya koyan insan), şüphesiz, insanı insan kılan en önemli nitelikler arasında yer alırlar. Diğer hayvanlar gibi doğal çevresinde kalsaydı, insan insan olamazdı. İnsanın insan hâline gelmesi, aklının yardımıyla teknik ürünler ortaya koyması sayesinde mümkün olabilmektedir. İnsan, taştan, bakırdan, tunçtan, demirden âletler yapabildiği sürece bir toplumsal yaşam, bir kültür, bir uygarlık yaratabilmiştir. Örneğin Bergson'a göre tarih öncesinden tarihe geçişi sağlayan en önemli aşama, insanın *homo faber* hâline gelmesidir. Öyle ki, insanı hayvandan ayıran en önemli yönlerden birisi, insanın yapay nesnelere üretebilmesidir. Kısacası teknik, insan ve toplum yaşamının en temel unsurlarından birisidir.

## 2. "Teknoloji" Üstüne

"Teknik" teriminin bin yılları bulan tarihine karşılık, "teknoloji" terimi en fazla son 250 yıldır kullanılmaktadır. Her iki terim anlamdaş yönler içermekle birlikte, "teknoloji" terimini herşeyden önce sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan bir fenomeni adlandırmakta kullanmak, sık rastlanan bir durumdur. Buna göre teknoloji, ancak sanayileşmiş bir toplumda ortaya çıkabilen, gelişmiş, sistemleşmiş ve karmaşıklaşmış teknik faaliyetlerin tümünü içerir. Bu tanımıyla teknolojiye, tekniğin sanayi toplumunda ulaşılan çok ileri bir aşaması olarak da bakılabilir; ona "modern teknik" adı verilebilir ve "teknik" ile "teknoloji" arasında olsa olsa bir derece farkından söz edilebileceği belirtilebilir ve teknolojiyi karakterize eden yönün seri üretim yapabilen makineler üretmek kadar, makineler üreten makineler üretmek, bunlar için gerekli organizasyon ve mekanizasyon faaliyetinde bulunmak olduğu da söylenebilir.\*

Bundan sonra "teknik" terimini yer yer kullanmakla birlikte, genellikle, sempozyumun amacını gözetererek, yukarıdaki ilk tanımı ışığında "teknoloji" üzerinde duracak ve onun bir toplumsal fenomen olarak diğer toplumsal fenomenlerle bağı ve günümüzdeki anlam ve değerine değinmeye çalışacağım.

## **2. Teknoloji ve Bilim (Matematik ve Doğa Bilimi)**

Teknoloji ve *bilim* arasında kopmaz bir bağ olduğu, çok tekrarlanan bir husustur. Gerçekten de teknolojik ürünlerin yapımında matematik gibi bir formel bilimin yanında fizik, kimya, biyoloji gibi doğa bilimlerine başvurma zorunlu olduğu bilinir\*\* Kısacası, teknoloji bilime dayanır. Ne var ki, bu tespit ancak son 250 yıl için geçerli olabilir. Çünkü modern doğa bilimlerinin ortaya çıkmasından çok önceden, hattâ taş devrinden bu yana, tekniğin insanî/toplumsal yaşamda hep varolduğuna değinmişim. Başka bir ifadeyle, modern bilim insanlıkla birlikte ortaya çıkmamıştı; oysa teknik insanlığın her aşamasında hep vardı. 20. yüzyılda Heidegger, bu hususa dikkatimizi çeken ilk filozof olmuştur. Böyle bakıldığında, bilime, hele modern doğa bilimlerine dayandığı söylenen teknik, bin yılların tekniği değil, sadece modern teknik veya teknolojidir. Bu durumda hattâ klasik anlamıyla tekniğin bilimi öncelediği ifade edilmelidir. En azından, bilim ile teknik arasında, tarihsel açıdan bakıldığında, bir zorunlu bağ olmadığı söylenmelidir. Bilim olmadan da teknik olur. Yine

---

\* "Techne" ve "logos" sözcüklerinden oluşmuş bir terim olarak "teknoloji", aynı zamanda teknik üzerine bir bilgi faaliyeti ve hatta "tekniğin bilimi" anlamına da gelir ve sınai faaliyetin çok çeşitli alanlarında kullanılan takım, makine, araç ve yöntemleri inceleme, bunların bir bilgisini ortaya koymayı ifade eder. Burada terimin bu anlamı üzerinde değil, aynı terimle ifade edilen insanî/sosyal fenomen üzerinde durulacaktır.

\*\* Burada *bilim* kavramıyla *doğa bilimlerini* kastettiğim açıktır. Teknolojinin *sosyal bilimler* ve hele *tin (kültür) bilimleri* ile olan bağı ayrıca ele alınmayı gerektirir. Bu konuda yazının sonundaki kaynakçada yer alan telif ve çeviri çalışmalarına bakılabilir.

yukarıdaki örneğe başvurarak söylemek gerekirse, taştan balta yapan taş devri insanının bir tekniği vardı, ama bilimi yoktu. "Önce bilim, sonra teknik gelir" denemez. O hâlde altı çizilerek belirtilmelidir ki; *bilimsiz teknik olur, fakat bilimsiz teknoloji olmaz*. Bununla birlikte, bilimin her durumda teknolojiyi önelediği de söylenemez. Teknolojik ürünler ve buluşlar da bilimin gelişmesine katkıda bulunurlar; bu demektir ki, teknoloji de bazan bilimi önceler. Kısacası, modern bilimler ile teknoloji arasında tek yanlı bir etkileme-etkilenme ilişkisi değil, bir karşılıklı etkileşim ilişkisi vardır. Bu karşılıklı etkileşim, sürekli, yeni teknoloji tarzlarının ortaya çıkmasına yol açar. Örneğin buhara dayalı makineleşmenin yerini elektrige ve motora dayalı makineleşme alır; burada da kalınmaz, elektrige ve motora dayalı teknolojinin yerini, hızla elektroniğe ve nükleer güce dayalı teknoloji alır. Teknolojilerin zaman içinde uğradığı değişime bağlı olarak, teknik nesnelere de sürekli bir değişim gösterirler. Teknoloji ile teknik arasında bir derece farkı olduğunu belirtmiştim. Ne var ki bu derece farkı, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana bir derece farkı olmaktan da çıkmış, neredeyse bir nitelik farkına dönüşmüştür. Bu fark, iki nedenle bir nitelik farkına dönüşmüştür: 1. Eskiden teknik nesnelere değişim bin yılları alırken, son dönemde onyılları almaya başlamış, öyle ki günümüzde artık yılları, hattâ sadece günleri alır hâle gelmiştir. 2. Teknik, insanlık tarihinde hep bir fenomen olarak varolmuştur, demiştim. Buna karşılık teknoloji, son yüzyıllarda insanlık tarihinin ve kültürün en önemli ve belirleyici toplumsal fenomenlerinden birisi olup çıkmıştır. Benim bu bildiriadaki amacım da, teknolojinin bir toplumsal fenomen olarak kültür içindeki yerine değinmek ve günümüzdeki olumlu-olumsuz etkilerini özellikle siyasetle bağını değerlendirmektir.

### 3. Kültür ve Teknoloji

Modern bir felsefe disiplini olan kültür felsefesinde, *kültür*, toplumların doğal durumdan çıkıp kendileri için güzel ve yararlı saydıkları şeyler üretmek, iyi ve doğru belledikleri amaçlara ulaşmak ve bu amaçları gerçekleştirmek yolunda gösterdikleri tüm faaliyetleri ve bu faaliyetler sonucu meydana getirdikleri tüm ürün ve yaratımları adlandırır. Bu tanıma göre, dil, ekonomi, bilim, teknik/teknoloji, tarih, din, sanat, devlet, ahlâk, hukuk, siyaset, eğitim ve nihayet felsefe, kültürün başlıca öğeleri ve yapıtaşları olarak sıralanırlar. Kısacası, insanın düşünüp gerçekleştirdiği herşey, kültüre dahildir. Buna göre tekniğin/teknolojinin yerinin de kültür olacağı bellidir.\* Öyle ki, teknik/teknolojik nesnelere doğada yer alırlar; fakat onlar doğanın değil kültürün parçalarıdır.

---

\* "Kültür" ile "uygarlık" arasında ayırım yapanlar, "teknik"i ve tabii ki "teknoloji"yi uygarlığa dahil ederler. Bana göre uygarlıktan sayılan herşey, yukarıdaki tanımına göre, "kültür"den sayılır. Yapay kültür-uygarlık ayırımının bulanıklığa yol açtığını, bu ayırımın terkedilmesi gerektiğini, birçok çalışmamda belirtmeye gayret ettim.

Öbür yandan, kültürü oluşturan öğeler birbirinden bağımsız değildir, aralarında sürekli bir bağ vardır. Buraya kadar teknik ve teknoloji, sadece tanımlayıcı bir tutumla, bilimle olan bağı dışında, diğer kültür öğeleriyle bağından az veya çok yalıtılmış hâliyle ele alındı. Oysa birer kültür ögesi olarak tekniği ve teknolojiyi, diğer kültür öğelerinden yalıtılmış bir hâlde, tek başına ele almak yetersizdir. Öyle ki, tekniğin ve teknolojinin özü, diğer kültür öğeleriyle sürekli bağı içerisinde ortaya çıkar.

Teknolojinin *bilimle* ilişkisi üzerinde daha önce duruldu ve özellikle bilimsiz bir teknolojinin düşünülmemeyeceği vurgulandı. fimdi burada yalnızca, bilimin bir kültür ögesi olduğunun belirtilmesi, bilim-teknoloji ilişkisinin kültür kapsamında ve kültür öğeleri arasında gerçekleşen bir ilişki olduğunun görülmesi bakımından gerekli olabilir.

Teknolojinin *ekonomi* ile ilişkisi, en az bilim ile ilişkisi kadar yoğun bir ilişkidir. Ekonomiyi, kabaca, insan ihtiyaçlarının üretilen mal ve hizmetlerle giderilmesi için sürdürülen faaliyetlerin tümü olarak tanımlarsak; ekonomide teknolojinin yerine ve işlevine örtük olarak değinmiş oluruz. Çünkü üretim, teknik beceriyle, teknik araç ve gereçlerle teknik nesnelere üretme biçiminde gerçekleşir. Ekonomik olarak ihtiyaç duyduğumuz herşey, teknolojiye bağlı bir dizi işlem ve faaliyet olarak ekonomiyi belirler. Ekonomi teknolojiyle, teknoloji ekonomiyi iç içe geçer. Ekonomide "mal" denen şey, doğada kendiliğinden bulunan nesnelere farklı olarak, insan eliyle, bir teknikle, teknolojiye başvurularak üretilmiş bir üründür. Teknolojideki gelişmeler ekonomiyi etkiler; ekonomik ihtiyaçlar yeni teknolojilerin meydana çıkmasına yol açar.

Teknoloji ile diğer kültür öğeleri arasında, bilim ve ekonomi ile olan ilişkideki yoğunluk kadar olmasa da, hep bir karşılıklı etkileşim olduğunu gözliyoruz. Örneğin, teknolojinin *hukuk* ile bağı pek göze batmaz; oysa bu bağ pek sıkıdır. Teknolojik ürünlerin üretim şekli ve standardizasyonu, bazı hukuksal yaptırımları gerektirir; yasalar, yönergeler, yasaklar, kararlara ihtiyaç gösterir. Bu, dolaylı olarak teknolojinin *devlet ve siyaset* ile bağı da gösterir ki, bu husus üzerinde bildirimim son bölümünde özellikle duracağım. Teknolojinin *eğitim* ile bağı çok daha açıktır. Özellikle günümüzde bu konuda sadece bilgisayarlı eğitimi örnek vermek, bu bağı niteliğini görmek için yeterlidir. Tekniğin ve teknolojinin *sanat* ile bağı oldukça tartışmalıdır. Örneğin Heidegger, sanatın, bir yaratma, bir poiesis faaliyeti türü olarak *techne* olduğunu belirtir, sanatın teknikten çıktığını söyler. Bununla birlikte sanatta hayalgücü ve sezginin, teknolojide ise akıl ve düşünmenin yönlendirici olduğunu belirtenler, teknolojinin "yararlı"yı, sanatın ise yarardan arınmış "güzel"i hedeflediğini söyleyenler, sanat ile teknoloji arasında bir karşılık olduğuna inanırlar. Ne var ki, sanatta bir teknik yön olduğu bellidir. Ayrıca teknolojide de sanatsal bir esine, sezgiye rastlanması hiç de nadir değildir.

Tekniğin ve teknolojinin *ahlâk* ile olan bağı da oldukça tartışmalldır ve son on yıl içerisinde daha da tartışmalı hâle gelmiştir. Tekniğin ve teknolojinin ahlâksal yaşamı çok yakından etkilediğini belirtenler kadar, ikisi arasında bir nedensellik bağıntısı gormeyenler de vardır. Birinci goruşten yana olanlar, televizyonun, bilgisayarın, internetin ve diğer teknolojik ürünlerin kişisel, ailesel, hattâ toplumsal ilişkileri etkilediğini, sınırladđını veya yeni ilişki Őekillerinin belirmesine yol açtığını belirtiyorlar. Tekniğin ve teknolojinin ahlâksal yaşamdaki etkisinin fazla olmadđını savunanlar ise, insanların ve toplumların tarihleri yüzyılları, bazan binyılları bulan gelenek ve torelerinin, ahlâksal yaşam tarzlarının teknik ve teknoloji ile hiç de yle kolayca sarsılmadđını vurguluyorlar.

Teknik ve teknoloji ile *din* arasındaki bağın niteliği konusunda ise, zellikle günümüzde, daha çok ikinci goruşten yana olanları, yani ahlâksal ve dinsel yaşam tarzlarının teknik/teknoloji ile hiç de kolayca sarsılmadđını savunanları haklı çıkaracak bir gornmlle karşılaşıyoruz. zellikle son on yıllarda, teknolojiye meydana gelen patlama niteliğindeki gelişmelerin, insanların ve toplumların dinsel yaşamlarında herhangi bir değişime yol amadđını, hattâ dinin bu donemde eskisine oranla daha da güçlendiğini gorebiliyoruz.

Teknolojinin ahlâk, din ve siyasetle bağı konusunda şunu soylemek gereklidir. Teknolojinin bu üç kültür gesi üzerindeki etkisi sınırlldır; fakat bunların teknolojinin imkânlarını ve teknik nesnelere kendileri adına kullanmalarının hızı, gün geçtikçe ve sınırsızca artmaktadır.

#### 4. Günümüzde Teknolojinin Yol Açtığı Sorunlar

Günümüzde teknolojinin yararları kadar, yol açtığı sorunlar da gündemimizden düşmüyor. Bunlara burada üç başlık altında kısaca değineceğim.

a) *Teknoloji-doğal evre ilişkisi:* Teknolojik rnler yapay yoldan meydana getirilmiş olsalar da, en nihayet doğa içerisinde yer alan nesnelere ibarettirler. Bu rnler ve teknolojinin getirdiği sonuçlar olumlu ve olumsuz olabilir.

Olumlu bakıldđında, teknolojik ürünler, kim ne derse desin, hiç şüphe yok ki, kişilerin, toplumların yaşamını kolaylaştırıyor. Zaten bu kolaylıklara hiç kimse tam olarak sırtını donemiyor. Olumsuz bakıldđında ise, bu ürünler çoğu kez doğanın gornmn değiştiriyor, onun kendi hâlindeki düzenini olumsuz etkileyebiliyor. Betonlaşma, sanayi blgelerinin çoğalması, nükleer santrallerdeki radyasyon kaçakları, sentetik madde üretiminde kullanılan kimyasal maddeler, sanayi artıkları, yeni makine ve cihazlar, hurda makineler, araba ve makine çöplükleri vd. doğanın dengesini bozmaktadır. Hattâ teknolojik ürünler doğayı işgal etmiş durumdadır. İnsan, pekçok yonden,

teknoloji aracılığıyla doğaya düşman bir tavır almış görünmektedir. Teknolojinin insanlığın ilerlemesine büyük katkıları olduğunu düşünenler, teknolojiye iyimserlikle bakanlar, "modern insan"ın teknolojiden yana olması gerektiğini ileri sürenler, onun sunduğu büyük imkanların altını çizenler, özellikle tıptaki teknolojik gelişmeleri haklı olarak işaret edenler, ne var ki, aynı teknolojinin olumsuz sonuçlarıyla fazla ilgilenir görünmüyorlar. Oysa kötümserlerin tespitleri hiç de gözardı edilecek gibi değildir. Onlara göre teknolojinin yol açtığı zararlar sağladığı yararlardan çok daha fazladır. Teknoloji, sadece doğal dengeyi tahrip etmekle kalmıyor, yaşama koşullarını da olumsuz yönde değiştiriyor; toprağı, suyu, havayı kirletiyor. Hele silahlanma, aşırı mekanizasyon, teknolojiyi öldürücü ölçüde tehlikeli kılabilir.

*b) Teknoloji ve Toplumsal Yaşam:* Teknoloji bir yandan toplumsal yaşamda bireyler ve kurumlar arası iletişimin boyutlarını sınırsızca genişletirken, öbür yandan ve paradoksal olarak, insanlar arasındaki bire-bir ilişkiyi sınırlandırıyor; insanlar birbirleriyle yüzyüze değil, internet aracılığıyla iletişim kuruyorlar. Teknoloji, insanları, teknolojik ürünlerle çevrili bir ortamda, bunlarla haşır neşir bir durumdayken yalnızlaştırıyor.

*c) Teknoloji ve Bilgi:* İleri teknoloji düzeyine ulaşmış toplumlara, günümüzde "teknolojik toplum" dendiği gibi "bilgi toplumu" da deniyor. Teknoloji sayesinde bilginin bugüne kadar rastlanmadık ölçülerde aktarılıp yayıldığı bilinen bir husustur. Ne var ki, internet ve diğer teknolojik araçlar yardımıyla aktarılıp yayılanın gerçekten de bilgi mi, yoksa sadece informasyon, malûmat mı olduğu da sık sık soruluyor. Ayrıca aktarılıp yayılanın bilgi olduğu kabul edilse bile, bu bilginin niteliği ve kalitesi bir tartışma konusudur. Aktarılıp yayılan bilgi, iletişim sürecine katılımı ve bu süreçte kullanılan teknolojik araçların kullanımını teşvik eder bir işlev yüklenmiş görünüyor. Bilgi aktarım mekanizmaları, bir küçük azınlığın denetiminde ve tüketim kültürüne hizmet eden bir işlevle karşımıza çıkıyor. Bu azınlık üstelik giderek küçülüyor; buna karşılık büyük çoğunluk bilgi çevresinden dışlanmış oluyor. Dünyada bugün bilgiyi ileten, denetleyen ve yöneten bir "bilgi yönetimi oligarşisi"nden söz ediliyor. Bilgi yaygınlaşmıyor, demokratlaşmıyor. "Bilgi toplumu", bilgiyi üreten ve elinde tutan oligarşilerin, sermaye tekellerinin güdümünde bir toplum olarak kendisini gösteriyor.

## **6. Teknolojiden Kim Sorumlu?**

Bütün bu hususlardan bizzat teknolojiyi "sorumlu" ve "yükümlü" tutmak saçma olur. Teknoloji, en nihayet, insanın yarattığı bir şeydir ve o çeşitli amaçlar için bir araçlar manzumesi olmaktan başka bir şey değildir. "Sorumluluk" ve "yükümlülük", öncelikle birer ahlâk kavramıdır; hukuksal ve siyasal sorumluluk ve yükümlülükler de ahlâksal sorumluluk ve yükümlülük fikirlerinin birer türevidirler. O hâlde, teknolojiyi, hem bireysel hem toplumsal düzeyde, ahlâksal, hukuksal ve siyasal sorumluluk ve yükümlülüklerden

bağımsız bir hâlde, bizzat kendisinden hareketle değerlendirmek mümkün değildir. Başka bir ifadeyle, teknoloji, onu kullanan insandan ve bağılı olarak, siyasal karar ve tercihlerden, bu tercihler doğrultusunda şekillenen devlet politikalarından bağımsız bir fenomen olarak ele alınamaz. Özellikle günümüzde teknolojiyi siyasetten bağımsız düşünmek mümkün değildir.

### 7. Teknoloji ve Siyaset

Önce şunu vurgulamak gerekir: Teknolojinin ürün ve sonuçlarının kullanımı, bu ürün ve sonuçların bireyler ve toplumsal gruplar arasında paylaşımı sorunu, teknolojinin bir sorunu değildir. Ve en önemlisi, kullanım ve paylaşım sorunlarının çözümünde teknolojinin doğrudan bir katkısı da olamaz. Bu sorunların çözümü, ancak siyaset yoluyla mümkündür. Siyaset de, binlerce yıldan beri, bireyler, sosyal gruplar arasındaki çıkar çatışmaları temelinde şekillenmiştir ve bugün de böyle şekillenmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, teknoloji-siyaset ilişkisi için şunların belirtilmesi gerekli görünüyor: a) Teknolojik ürün ve sonuçların kullanım ve paylaşımında hangi siyaset benimsenmelidir? Ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri olağan karşılayan, güçlü ve becerikli olanların toplumda diğer birey ve gruplara göre ekonomik ve sosyal üstünlüğü ve ayrıcalığı olduğunu benimseyen liberal ve (özellikle günümüzde) neoliberal politikalar mı benimsenecektir; b) yoksa "eşitlik" ve "sosyal adalet" ilkelerinden hareket eden ve her alanda olduğu gibi teknolojik ürün ve sonuçların kullanım ve paylaşımında da asgari eşitliğin sağlanması gerektiğini ileri süren eşitlikçi ve sosyal adaletçi politikalar mı uygulanacaktır?

Ben, kendi adıma, günümüzün neoliberal politikalarının bütün dünyada ve bizde sosyal gruplar arasındaki eşitsizlik uçurumunu daha da derinleştirdiği, böyle giderse dünyada ve bizde sosyal patlamaların kaçınılmaz olacağını düşünüyorum. Eşitlikçi ve sosyal adaletçi politikaların, liberaller ve neoliberaler için de, en azından kendi varlıklarını muhafaza bakımından gerekli olduğu görülmelidir. Bu çeşit politikaların yönlendirmediği bir teknolojinin geleceği de karanlıktadır.

Devletler arası politika bakımından teknolojiye bakıldığında ise, şunların belirtilmesi zorunludur: İnsanlık tarihinin her döneminde, devletler arası politikayı güçlülük-güçsüzlük ilişkisi belirlemiştir. Başka bir ifadeyle, güçlüler her zaman güçsüzlere üstünlüklerini kabul ettirmişler ve onları sömürmüşlerdir. Teknoloji çağında bu sömürü, teknoloji ihracı yoluyla daha da genişlemiştir. Bizim gibi teknolojiye geri kalmış ülkeler, isteseler de istemeseler de, teknoloji ithal etmeye mecburdurlar. Ne var ki, bu ithalâtın asgariye indirilmesi ve bu arada bu ülkelerin kendi teknolojilerini üretmeleri hedef olmalıdır. Aksi halde, bu ülkeleri bekleyen şey, sömürünün daha da artması ve giderek bağımsızlığın yitirilmesi olacaktır.



**KAYNAKÇA**

- ELLUL, J., *Sözün Düşüşü* (Çeviren: Hüsametttin Arslan), Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- HEİDEGGER, M., *Tekniğe İlişkin Soruşturma* (çeviren: Doğan Özlem), 2. baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- ÖZLEM, D., *Bilim, Tarih ve Yorum*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.
- ÖZLEM, D., *Felsefe ve Doğa Bilimleri*, 2.baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997.
- ÖZLEM, D., *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, 4.baskı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2000.
- PÖGGELER, O./Allemann, B., *Heidegger Üzerine İki Yazı*, 2.baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul 2001.
- STRÖKER, E., *Bilim Kuramına Giriş* (çeviren: Doğan Özlem), 2.baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995.
- UYGUR, N., *Çağdaş Ortamda Teknik*, Ara Yayıncılık, İstanbul 1989.